

Metody literárněvýchovné práce s literaturou

- ⦿ Metoda = způsob záměrného uspořádání činností učitele a dětí, které směřují ke stanoveným cílům.
- ⦿ Prostřednictvím metod se realizuje didaktická interakce učitel – dítě.

Metody motivace k práci s literaturou

- Podle obsahu: psychologické / věcné metody
- Podle formy: monologické / dialogické / názorné / herní (soutěžní) metody
- Např.: motivační rozhovor
předčítání
motivace jiným literárním textem
motivace s využitím jiných druhů umění atd.

Metoda orientačního rozhovoru

- Otázky např.:
  - Líbila se ti ukázka/ nelíbila? Co tě zaujalo? Která část se ti líbila nejvíce /nejméně? + Proč?
- Odpovědi na otázky nutí dítě k objektivizaci jeho prožitku textu, pro učitele jsou *zpětnou vazbou* (průběh rozhovoru může ovlivnit další práci s textem, např. v případě zkresleného, fragmentárního porozumění apod.).
- Cíl: vytvoření vlastního elementárního hodnotícího vztahu žáka k textu.
- Součástí orientačního rozhovoru jsou také otázky kontrolující věcné porozumění textu, paměť, pozornost.

Metody interpretační fáze práce s textem

- Dochází k didaktické interpretaci textu, která představuje *řízené poznávání literatury*, má *dílčí charakter* a je *součástí procesu literárněvýchovného působení*.
- Je třeba ji odlišovat od interpretace literárněvědné, která má *komplexní charakter*, je *součástí přípravy učitele* a *předpokladem interpretace didaktické*.

- Při každé interpretaci probíhají tzv. makroprocesy (*výklad celkového smyslu textu*) a mikroprocesy (*přemýšlení nad uměleckými prostředky, prvky a jejich vztahy mezi sebou i k celku díla, tedy nad tím, jak jednotlivé užité prostředky z celého spektra složek struktury textu přispívají k jeho sdělnosti a působivosti*). /viz také výše – „interpretační uvažování“/
- Při didaktické interpretaci probíhají z možných myšlenkových mikroprocesů pouze některé, v MŠ se zaměřují na zcela dominantní a předškolnímu věku přístupné rysy uměleckého textu.

Můžeme rozlišit dva základní druhy interpretačních metod:

- ⦿ Metody poznávání literatury – metody pro LV specifické, vázané na konkrétní postupy poznávání umělecké literatury a prostředků jí užívaných.
- ⦿ Metody výukové – metody realizace a řízení interpretačních činností ve výchovné práci (tyto metody jsou obecné, univerzální, využitelné a využívány i při práci s jinými vzdělávacími obsahy).
- ⦿ *Vlastní úplný metodický postup vzniká až kombinací obou druhů metod.*

Metody poznávání literatury:

- Rozlišení podle charakteru poznávacích procesů
- Rozlišení podle zaměření na jednotlivé složky struktury textu
- Rozlišení podle orientace na jednotlivé obsahové složky literární výchovy
- Rozlišení podle předmětu interpretace
- Rozlišení podle míry tvořivosti
- Rozlišení podle vztahu k jednotlivým fázím literární komunikace

Podrobně viz dále.

Metody podle charakteru poznávacích činností

- Prožívání textu – metoda představuje nejnižší stupeň poznávání literatury, je postupem NEinterpretacním, je pouze předstupněm interpretace, jako způsob poznávání umělecké slovesnosti má však ve výuce své místo.
- Didaktická interpretace – řízený racionální proces, který učí přemýšlet nad literaturou a jejími specifickými prostředky.
- Hodnocení textu – metoda představuje nejvyšší stupeň poznávání literatury, schopnost zaujmout k uměleckému textu stanovisko z hlediska jeho estetických kvalit, je vyústěním interpretace (uplatnění v MŠ je velmi omezené, má ráz víceméně intuitivní).

Metody podle zaměření na jednotlivé složky struktury textu

- Odhalování dominantní / -ích myšlenek textu (interpretační makroproces)
- Interpretační uvažování nad užitými uměleckými prostředky a jejich funkcí (interpretační mikroprocesy)
  - V epickém textu:
    - Zaměření na tematickou výstavbu textu (postavy, časoprostor, fabuli, vypravěče, fikčního adresáta ...).
    - Zaměření na kompoziční výstavbu (kompoziční postupy a principy).
    - Zaměření na jazykovou výstavbu.
  - V lyrickém textu:
    - Zaměření na tematickou výstavbu (motivy).
    - Zaměření na kompoziční výstavbu (kompoziční principy).
    - Zaměření na jazykovou výstavbu.

Metody podle orientace na jednotlivé obsahové složky literární výchovy

- ⊙ Metody zaměřené na individuální recepci textu, porozumění významům textu
  - Interpretace zde představuje subjektivní pohyb v objektivně vymezeném významovém poli textu.
- ⊙ Metody zaměřené na osvojování elementárních literárněteoretických poznatků
  - Např. poznávání rysů základních literárních žánrů.
- ⊙ Metody zaměřené na osvojování určitých základních literárněhistorických poznatků
  - Např. poznávání základních souvislostí díla a života nejvýznamnějších autorů.
  - V MŠ velmi omezeně.

Metody podle předmětu interpretace

- Metoda základní - interpretace jediného textu jako „izolovaného“ uměleckého artefaktu.
- Metody komparační:
  - Kontextová
    - Kontext zde tvoří buď reálná životní situace dítěte („svět dítěte“ - zážitky, zkušenosti, názory srovnávané s tématem textu; u menších dětí velmi časté), nebo literárněhistorické souvislosti („svět autora“ - biografická fakta, kontext tvorby, doby; v MŠ omezeně).
  - Intertextová
    - Komparace dvou nebo více textů (vyvození elementárních žánrových rysů, různé pracování téhož námětu apod.).
  - Intratextová
    - Komparace originálního textu s jeho účelově pozměněnou variantou (cíl: upozornit na funkci, působivost určitého autorem zvoleného uměleckého prostředku).

Metody podle míry tvořivosti

- ⦿ Metoda recepční – racionální, analytický postup interpretace, uvažování zůstává víceméně v hranicích autorského textu, k textu se „nic nepřidává“, nic se v něm nemění. (dílo = „znak“)
- ⦿ Metoda produkční - dotváření, modifikace textu v podobě konkrétního smyslově vnímatelného produktu (slovesného, vizuálního, pohybově-dramatického) nebo ve formě představy, návrhu, hypotézy. Uplatnění rekonstrukční i konstrukční (tvůrčí) fantazie. (dílo = „fikční svět“)

- Předpokladem tvořivé činnosti je u této metody dílčí racionální zpracování autorského textu, parametrů autorského textového světa. Tvořivá činnost má *interpretační charakter* pouze tehdy, pokud *přispívá k poznání nějaké literární kvality, rysu výchozího uměleckého textu.*
- *X volné tvořivost* = samostatná tvorba na jiném textu nezávislá

Příklady možných tvořivých interpretačních činností:

◎ U epiky:

- Ucelený popis postavy, místa děje (mapa), pravděpodobné auditivní vlastnosti prostoru, vizualizace abstrakt (barvou, pohybem) ... – OBJEKTIVIZACE fikčního světa.
- Domýšlení osudů postavy, vyprávění se změnou (prostředí, doby) ... – MODIFIKACE fikčního světa („co by bylo kdyby ...“).
- Konkretizace prostoru (času), doplňování událostí v „mezičase“, domýšlení vnitřních monologů ... - DOPLŇOVÁNÍ, ROZŠIŘOVÁNÍ fikčního světa.
- Zachycení prostoru z ptačí perspektivy, vylíčení události perspektivou různých postav, hodnocení jednání postav z pohledu čtenáře ... - ZMĚNA PERSPEKTIVY v zobrazení fikčního světa.

○ U lyriky:

- Tvořivý přístup k lyrice vyžaduje *respektování hranic stanovených lyrickým subjektem*. Lyrika není příliš otevřená modifikacím, doplňování nebo rozvíjení svého fikčního světa, a to jak ve své podobě *bezprostřední* (autoreprezentační, text vypovídá o naladění lyrického subjektu), tak *předmětné* (objektové, text vypovídá o perspektivě, z níž je svět subjektem nahlížen /atmosféra/).
- Např.: „zhmotňování“ představ vyvolaných podněty tematické výstavby textu (kresba, melodie, pohybová etuda, dramtizace...), rekonstrukce (dotváření) částí textu, různé obměny lexika a jejich srovnání s původním textem, vytváření variant vnější kompoziční výstavby ...

Metody podle vztahu k jednotlivým fázím literární komunikace

- ⊙ Metoda orientovaná na percepci
  - Práce s grafickými nebo zvukovými kvalitami textu.
- ⊙ Metoda orientovaná na apercepci
  - Práce s představami, vnitřní vizuální konkretizací tematické roviny textu.
- ⊙ Metoda orientovaná na interpretaci
  - Práce s hlubšími významovými rovinami textu.
- ⊙ Metoda orientovaná na konkretizaci
  - Využití aktualizujícího propojení textu (tematiky) s životem dítěte samotného, nalézání individuálního smyslu textu pro dítě.

- ⦿ Zvolená celková metoda poznávání literatury je většinou *kombinací dílčích metod*.
- ⦿ Např. při vyvozování žánrových rysů bajky může jít o kombinaci těchto metod:
  - Racionální didaktická interpretace epického textu orientovaná na postavy a děj příběhu, směřuje k osvojení základních poznatků (rysů bajky) při intertextovém srovnávání více textů téhož žánru, má recepční charakter (ale s možným vyústěním v tvořivém psaní – vymyšlení vlastní bajky – základní dějové osnovy), je orientovaná především na interpretační, popř. konkretizační (ponaučení a jeho aktualizace) fázi recepce.

Volba uměleckého textu a způsobu jeho poznávání závisí na:

- ⊙ Zvoleném textu a jeho „interpretačních možnostech“, dominantních rysech.
  - Lze říci, že „text si řekne o metodu“.
- ⊙ Výukových potřebách dětí v rámci literárněvýchovného působení– tedy: jaké interpretační postupy a myšlenkové procesy u nich chceme při práci s literaturou rozvíjet.
  - Lze říci, že „metoda si řekne o text“.
- ⊙ Širších výchovně vzdělávacích potřebách v rámci výukových bloků realizovaných v MŠ.

Metody fáze následných literárně-estetických činností

- ⦿ Jde o fázi dalších činností, které navazují na činnosti interpretační, ráz interpretace ale již nemají.
- ⦿ Metody reprodukčního charakteru:
  - reprodukce (věrná, volná, výběrová, obměněná; obrázková osnova),
  - pamětní osvojení, přednes,
  - improvizovaná dialogizace,
  - dramatizace.

- ⦿ Metody produkčního, tvořivého charakteru – volné tvořivosti:
  - např. vlastní volná slovesná tvorba (vyprávěj vlastní zážitek z prázdnin, vymysli vlastní metaforu / přirovnání, vymysli dvojverší o jaru ...), kresba ilustrace k textu bez konkrétnějšího zadání, hraní scénky volně inspirované situací v textu apod.
  - Jde o tvořivé aktivity se základní materií (jazykem) a postupy literatury, ale bez přímého interpretačního poznávání konkrétního autorského textu.

SHRNUTÍ:

- Smyslem literárněvýchovného působení v MŠ je položit u dětí základy schopnosti poučeného (vnímavého) přijímání umělecké literatury jako textů se specifickou – estetickou – funkcí a schopností oslovovat emocionální i racionální složku osobnosti příjemce.
- Smysl LV v MŠ je motivační – připravuje děti na samostatné čtenářství, utváří základy zájmu o čtení a literaturu.
- Naplňování nejobecnějších cílů LV má dlouhodobý charakter a v MŠ je k nim směřováno na bázi individuálního přístupu a v přímé vazbě na ostatní výchovně-vzdělávací aktivity.
- I v literárněvýchovném působení by měl být všem dětem umožněn přiměřený rozvoj v mezích jejich schopností.